

Izvorni znanstveni rad
UDK 336.71(497.5 Dubrovnik)“1918/1941”
336.71(497.16 Boka Kotorska)“1918/1941”
336.71(497.1)“1918/1941”
Primljeno: 14.2.2012.

BANKARSKO POSLOVANJE U DUBROVAČKOM I BOKOKOTORSKOM KOTARU IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA (1918-1941)

MARIJA BENIĆ PENAVAL

SAŽETAK: Na temelju arhivske građe i relevantne literature istraženo je bankarsko poslovanje na prostoru dubrovačkog i bokokotorskog kotara u Kraljevini SHS, odnosno Kraljevini Jugoslaviji. Cilj je bio razjasniti razloge uspješnog rada dubrovačkih banaka za vrijeme velike svjetske krize, u razdoblju stagnacije hrvatskog bankarstva. Ta posebnost proizlazi iz mudrog poslovanja i unosnog ulaganja koja nastavljaju tradiciju Dubrovačke Republike, ali je to i posljedica blagonaklonosti Milana Stojadinovića, *ministra financija* (1922-1924; 1924-1926; 1934-1935) i predsjednika vlade Kraljevine Jugoslavije (1935-1939) prema *Dubrovačkoj trgovačkoj banci*. Pomorstvo i turizam, te nastanjanje političke i gospodarske elite na ovom prostoru potiču rad štedionica i novčarskih zavoda, čime je stvoren dodatni poticaj razvoju uslužnih djelatnosti.

Ključne riječi: bankarsko poslovanje, Dubrovnik, Boka kotorska, ekonomska kriza, Jugoslavija 1918-1941

Keywords: banking, Dubrovnik, Boka kotorska, economic crisis, Yugoslavia 1918-1941

Uvod

Ulaskom u Kraljevinu SHS, Hrvatska je, kao najnerazvijeniji dio Austro-Ugarske Monarhije postala ekonomski najrazvijenije područje u novoj državi. Ta relativna prednost hrvatskog gospodarstva, koje je sada djelovalo u izmijenjenim prilikama, odnosno u okviru neusporedivo manjeg i siromašnijeg tržišta, bila

---

Marija Benić Penava, viša asistentica na Sveučilištu u Dubrovniku. Adresa: Branitelja Dubrovnika 29, 20000 Dubrovnik. E-mail: marija.benic-penava@unidu.hr

---

je najizraženija na području financijskog posredovanja. Pojava financijskog kapitala, čije je središte bilo na hrvatskim prostorima, obilježila je razdoblje do velike svjetske krize u kojoj dolazi do naglog slabljenja i sloma hrvatskog bankarstva i uspona beogradskih državnih i sličnih privilegiranih banaka.¹

Spoj industrijskog i financijskog kapitala u razdoblju monopolnog kapitalizma razvio je svoja posebna obilježja na prostoru dubrovačkog i bokokotorskog kotara.² Za razliku od sjevernih hrvatskih prostora, na kojima dolazi do širenja industrije, i to brže nego što je to omogućavala vlastita akumulacija kapitala, na jugu banke financiraju uspješan razvoj uslužnih djelatnosti, odnosno pomorstvo, trgovinu, kao i novu gospodarsku djelatnost-turizam. Stoga sraz pomorskog kapitala i banaka čini posebnost financijskog kapitala tih prostora, što je došlo do izražaja u razdoblju velike gospodarske krize, kada na području dubrovačkog i bokokotorskog kotara djeluje ukupno devetnaest novčarskih zavoda povezanih, uglavnom, s pomorskim kapitalom.³

Konkurentnošću su se izdvajale: *Dubrovačka trgovačka banka*, *Pomorska banka Gruž* i *Dubrovačka vjeresijska banka*, a poslovnice su otvarale i centralne banke iz Zagreba, Beograda i Sarajeva. Ekonomskom krizom svjetskih razmjera katastrofalno je pogođeno financijsko posredovanje, pa su, nakon razdoblja gotovo neprekidnog rasta više od pola stoljeća, slomljeni financijski kapital

---

¹ Na hrvatskom prostoru koncentrirano je 50% kapitala banaka Kraljevine SHS (2.453 mil. din. u 1921, a 4.391 mil. din, odnosno 46,5% kapitala svih banaka Kraljevine SHS u 1924) u razdoblju od 1920. do 1924. Hrvatska, odnosno Zagreb, postaje središte ekonomske moći, vodeće financijsko, industrijsko i trgovačko središte, dok Beograd postaje središte političke moći. Rudolf Bičanić, »Ekonomske promjene u Hrvatskoj izazvane stvaranjem Jugoslavije 1918.«, u: *Prilozi za ekonomsku povijest Hrvatske*. Zagreb: Institut za historiju radničkog pokreta, 1967: 81-111.

² Liberalni kapitalizam iz razdoblja austrijske uprave dobio je svoj monopolni oblik u Kraljevini SHS. Naime, monopolni kapitalizam ili imperijalizam oblik je gospodarske politike kojom razvijene zemlje ekonomski iskorištavaju druge manje razvijene zemlje, a može se provoditi i u okviru jedne zemlje, gdje nacionalni monopoli uz državnu pomoć nesmetano djeluju na zaostalim područjima, pa se političkim utjecajem i dogovorom otklanja ili svodi na minimum konkurencija. Stoga se na tim područjima roba prodaje pod najpovoljnijim uvjetima. Monopolizacija proizvodnje, prometa i plasmana robe uz pomoć financijskih institucija glavno je obilježje međuratnog razdoblja. Takav tipičan primjer bio je spoj pomorskog kapitala i banaka, koji je država poticala i u kojemu je povratni kapital, u ovom slučaju pomorski, ali i iz drugih djelatnosti, blizak vladajućim beogradskim krugovima, bio oplemenjen i ostvarivao visoku dobit. Konačno, samo su takve banke opstale nakon velike ekonomske krize.

³ U dubrovačkom kotaru djelovalo je 12, a u bokokotorskom 7 novčarskih zavoda. *Stanje i potrebe privrede u području trgovačko-obrtničke komore u Dubrovniku*, ur. Milorad Medini. Dubrovnik: Trgovačko-obrtnička komora, 1930: 111.

Hrvatske kao i dotad dominantno privatno novčarstvo. U teškom razdoblju monetarne i kreditne krize samo su rijetki hrvatski novčarski zavodi poslovali u konkurenciji državnih i od države privilegiranih banaka poput *Narodne banke*, *Državne hipotekarne banke*, *Poštanske štedionice*, *Agrarne banke* (osnovane 1930) i *Zanatske banke* (osnovane 1927).⁴

Treba imati na umu da je država osiguravala dobit, kredite, izvoznice, odnosno podržavala privatni kapital samo određenih grupacija bliskih vladajućim beogradskim krugovima. Jake privatne hrvatske banke iznimno su uspješno poslovale i nametnule apsolutnu prevagu u financijskom kapitalu Kraljevine SHS. Međutim, pojava ekonomske krize svjetskih razmjera otvorila je mogućnost napada na hrvatsko gospodarstvo. Narodna banka Jugoslavije odbila je kreditirati novčarske zavode, čime su najviše bile pogođene upravo hrvatske banke. Promjene su započele dolaskom Milana Stojadinovića na dužnost ministra financija Kraljevine SHS i bile su usmjerene na prebacivanje financijskog središta države iz Zagreba u Beograd, stabilizaciju dinara i jačanje *Narodne banke Kraljevine SHS*. Stoga je *Narodna banka* već 1923. obustavila kreditiranje privatnim bankama i time izazvala prve slomove, odnosno izazvala kreditnu krizu 1923-1924.⁵ Stanovništvo je izgubilo povjerenje u privatne banke koje su u izvanrednim okolnostima, bez međusobnog doticaja, poslovale nelikvidno, što je odbijalo ulagače i onemogućavalo podmirivanje obveza. Trgovci su odbijali polagati svoje utrške, pa se poslovanje uglavnom odvijalo u gotovini, što je dodatno povećavalo potrebu za novcem, a banke su, bez sigurnosti i potpore *Narodne banke*, bile prepuštene svaka svojoj središnjici i sudbini.⁶ Kreditiranje *Narodne banke Jugoslavije* nije bilo sukladno gospodarskoj snazi beogradskih i zagrebačkih

---

⁴ Mijo Mirković, *Ekonomska historija Jugoslavije*. Zagreb: Informator, 1968: 336.

⁵ Ljubomir St. Kosier, »Narodna banka i Jugoslavensko novčarstvo.«, u: Ljubomir St. Kosier, *Narodna banka Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1884.-1924*. Zagreb: Hrvatski štamparski zavod, 1924: 553-592.

⁶ Koliko je uznemirujuće ograničenje kredita i isplata novca u 1931. djelovala na stanovništvo dubrovačkog i bokokotorskog kotara pokazuje izvješće Trgovačko-obrtničke komore u Dubrovniku upućeno Kabinetu gospodina ministra trgovine i industrije u Beogradu. Loše prilike u pomorstvu, trgovini, izostanak turističkih prihoda, neimaština i glad pritiskale su stanovništvo, koje je uglavnom bilo bez primanja ili dobivalo naknade koje bi pokrivala tek manji dio osnovnih potreba. U izvješću je traženo hitno otvaranje podružnice *Narodne banke* što bi, prema procjeni djelatnika Komore, umirilo stanovništvo i vratilo povjerenje u banke, jer se novac polagao i posredovalo se, uglavnom, u najbližoj filijali *Narodne banke* u Mostaru. Izvješće Kabinetu ministra trgovine i industrije u Beogradu. Dubrovnik, 8.X.1931. *Trgovačko-obrtnička komora Dubrovnik* (dalje: TOKD) 1931, kut. 2001-2406 (Državni arhiv Dubrovnik, dalje: DAD).

banaka.⁷ Poslovanje tada vodećih privatnih banaka, koje su se u ranijem desetljeću činile nedodirljivima i kojima je narod više vjerovao nego državnim bankama, pokazalo se lošim.

U financijskom poslovanju značajan je utjecaj, osim države, imao strani kapital, koji je često bio usko povezan privatnim i gospodarskim poveznicama. Koliko je u bankarstvu bio jak utjecaj stranog kapitala potvrđuje njegova dominacija u 15 od 22 vodeće privatne banke Jugoslavije između dva svjetska rata.⁸ Utjecaj stranog kapitala dodatno je opteretio deformiran gospodarski sustav na tim prostorima. Poslije Prvog svjetskog rata financijski kapital u dubrovačkom i bokokotorskom kotaru uglavnom je pritekao iz lokalnih banaka i štedionica, pa u radu nije analizirano poslovanje zadružnih štedionica, iako su postojale. O novčarskim zavodima Dubrovnika objavljeni su radovi Ive Perića u *Analima* početkom 1980-ih i 1990-ih.⁹ U ovom je radu analizirano poslovanje vodećih privatnih banaka dubrovačkog i bokokotorskog kotara: *Dubrovačke trgovačke banke*, *Dubrovačke vjeresijske banke*, kao i razlog neuspjela proboja drugih lokalnih novčarskih zavoda: *Pomorske banke* u Gružu, *Bokeške banke* u Kotoru i *Dalmatinske banke* u Cavtatu.

Dubrovačka trgovačka banka

Dubrovačka trgovačka banka d.d. ili *Banca commerciale Ragusea*, osnovana je u Dubrovniku 1902. Osnovna glavnica banke iznosila je 200.000 kruna.¹⁰ Prisustvo pomorskog kapitala od samih početaka potvrđuje sastav 85 dioničara banke, od kojih je vodeći bio Federiko Glavić s 40 dionica. Osnivači banke bili su: Nikola Ucović, Mato Gracić, Stijepo Knežević i Luko Pehovac. Gotovo

⁷ Iako je štednja u zagrebačkim bankama 4,8 puta premašivala štednju u beogradskim bankama, krediti *Narodne banke Jugoslavije* bili su usmjereni na Beograd i pri tom nadilazili visinu pologa. Istovremeno (1931) odobreni krediti zagrebačkim bankama iznosili su tek osminu njihove štednje. Vladimir Stipetić, »Nepoznata studija Iva Belina o sanaciji novčarstva iz 1933. Godine.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 39 (2001): 461-496.

⁸ Sergije Dimitrijević, *Strani kapital u privredi bivše Jugoslavije*. Beograd: Nolit; Savez društava ekonomista Jugoslavije, 1958: 281.

⁹ Ivo Perić, »O nastanku, ustroju i djelovanju novčarskih zavoda u Dubrovniku u zadnjim decenijama pod austrijskom vlašću.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 21 (1983): 271-291; Ivo Perić, »Pomorska banka u Dubrovniku (Razlozi osnutka, tokovi poslovanja i uzroci likvidacije)« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 28 (1990): 227-238.

¹⁰ *Pravilnik Dubrovačke trgovačke banke (Banca commerciale Ragusea)*. Dubrovnik: Dubrovačka trgovačka banka, 1902, čl. 1.

polovičan udjel u vlasništvu *Dubrovačke trgovačke banke* imali su članovi Uprave *Dubrovačke parobrodarske plovidbe*, a *Banka* je pak imala vlasnički udjel u *Dubrovačkoj parobrodarskoj plovidbi*. Stoga je jasno izražena uloga pomorskog kapitala u poslovnoj politici banke.

Upravni odbor *Trgovačke banke* bio je sastavljen od iznimno utjecajnih osoba u dubrovačkom političkom i gospodarskom životu, pa i šire. Primjerice, dugogodišnji članovi Uprave *Trgovačke banke* bili su radikal Štefi Račić i pomorski poduzetnik Federiko Glavić, dok je Upravom predsjedao Stijepo Knežević.¹¹ U izvješćima Ministarstva unutrašnjih poslova Kraljevine SHS jasno je istaknuto da je nepotrebno napominjati da je Štefi Račić zet gospodina Pašića i Jelićev sestrić, te da oni neće poduzimati ništa što nije u skladu s odlukama Ministarstva unutrašnjih poslova.¹² Pisma pronađena u Arhivu Jugoslavije u Beogradu potvrđuju bliskost i povezanost gospodarske elite dubrovačkog kotara s vladajućim krugovima Beograda. U jednom od Stojadinovićevih pisama upućenih Stevanu Račiću stoji: “Nadam se da si video kako sam te reglamirao u Jugoslovenskom rotaru, a koliko vodim računa o tvojim lađama uveričeš se i iz priložene kopije pisma od 10. februara. Odista, jedna gupa engleskih rotara posetiće ovog proleća našu dalmatinsku obalu, što dalmatinski gospari imaju jednim delom i meni da blagodare...”¹³

Do poboljšanja prilika u brodarstvu dolazi tek sredinom 1930-ih, kada započinje rast vozarina, što prati rast vrijednosti brodova. Od ukupno tri parobrodarska društva Kraljevine Jugoslavije, subvencioniranu obalnu plovidbu obavljala je *Dubrovačka parobrodarska plovidba*, a predsjednik Upravnog odbora Saveza pomorskih brodovlasnika Kraljevine Jugoslavije bio je upravo Stijepo Knežević.¹⁴ Nakon otežanog djelovanja u ratnim okolnostima, poslovanje *Dubrovačke trgovačke banke* u međuratnom razdoblju bilo je uspješno i pratilo je uspon *Dubrovačke parobrodarske plovidbe* i profit koji je postignut brodovljem

¹¹ Stijepo Knežević obnašao je dužnost velikog župana Dubrovačke oblasti. Federiko Glavić je bio dugovječna i izrazito probitačna osoba koja je i nakon mnogih kadrovskih promjena ostala na čelu uprave Društva, određivala glavne smjernice poslovanja i uživala potporu beogradskog dvora. Knez Pavle dodijelio mu je Orden sv. Save I. reda 1937. *Jadranska straža* 15 (1937): 341.

¹² *Ministarstvo trgovine i industrije* (dalje: *MTI*), kut. 1288, br. 2272. Izvješće Ministarstva unutrašnjih poslova Kraljevine SHS Pov. br. 4076. Beograd, 27.V.1919 (Arhiv Jugoslavije u Beogradu, dalje: AJBG).

¹³ *Milan Stojadinović* (dalje: *MS*), kut. 64, br. 385. Pismo 64-451. Beograd, 24.V.1934 (AJBG).

¹⁴ *Izvještaj Saveza pomorskih brodovlasnika Kraljevine Jugoslavije*. Beograd: Savez pomorskih brodovlasnika Kraljevine Jugoslavije, 1935: 12.

duge teretne plovidbe, kao i unosna ulaganja kapitala dubrovačkih brodara u turističku djelatnost. Osim brodara, komitenti *Dubrovačke trgovačke banke* bili su *Dubravka d.s.o.j.* i Tvornica tijesta i dvopeka *Forno Rolland* u vlasništvu Petra I. Orepića i Iva Kisića.

Prema visini uloga, *Dubrovačka trgovačka banka* bila je 1922. godine treća banka u Dalmaciji (tablica 1).¹⁵ Uoči velike ekonomske krize čista dobit povećana je na 642.995 din.¹⁶

Kriznu 1930. obilježio je drastičan pad kamatne stope, ali i u tom teškom razdoblju poslovne nesigurnosti rad *Dubrovačke trgovačke banke* bio je zadovoljavajući. Postojala je izvjesna bojazan da bi *Dubrovačka parobrodarska plovidba*, našavši se u teškoćama koje su obilježile cjelokupno svjetsko brodarstvo, za sobom mogla povući i *Dubrovačku trgovačku banku*, ali se te slutnje nisu obistinile. Banka je već u poslovnom izvješću za 1930. potvrdila teškoće u poslovanju zbog izvanrednih okolnosti u međunarodnoj trgovini i velikih tečajnih

Tablica 1. Dalmatinski novčarski zavodi prema visini uloga

Novčarski zavod	Ulozi u dinarima
<i>Gradska štedionica Split</i>	14,884.456.88
<i>Prva pučka dalmatinska banka (Split)</i>	7,384.159.90
<i>Dubrovačka trgovačka banka (Dubrovnik)</i>	6,028.841.50
<i>Pučka trgovačka banka (Split)</i>	5,373.430.00
<i>Zadružna banka (Split)</i>	5,044.194.89
<i>Hercegovska banka (Herceg Novi)</i>	4,710.075.25
<i>Jugoslavenska industrijska banka (Split)</i>	3,815.093.21
<i>Općinska štedionica (Drniš)</i>	1,038.132.26
<i>Splitska trgovačka banka (Split)</i>	896.267.05
<i>Općinska štedionica (Biograd)</i>	543.783.90

Izvor: *Dalmacija spomen-knjiga izdana o kongresu Udruženja jugoslavenskih inženjera i arhitekta god. 1923.* Split: Udruženje jugoslavenskih inženjera i arhitekta, Sekcija Split, 1923: 375.

¹⁵ Postignuta čista dobit od 424.949 din, uz ukupni promet 27,031.819 din. u 1924. i dioničku glavnici 2,500.000 din, potvrđuje pozitivan trend u poslovanju *Dubrovačke trgovačke banke*. Te je godine samo u Pričuvni fond uplaćeno 2,525.000 din. *XXIII. godišnji izvještaj dubrovačke trgovačke banke za god. 1924.* Dubrovnik: Dubrovačka trgovačka banka, 1925. b.o.s

¹⁶ Ukupni promet iznosio je 72,598.576 din. *XXVIII. Poslovni izvještaj za godinu 1929.* Dubrovnik: Dubrovačka trgovačka banka, 1930. b.o.s.

razlika. Bez obzira na krizu u morskom brodarstvu, odnosno na nagli pad vozarina i lošu iskorištenost brodovlja, *Dubrovačka trgovačka banka* je 1930. uz ukupan promet 77,714,742 din, postigla čistu dobit of 658.279 din.¹⁷

Stvarni razlog opstanka i uspješnog poslovanja *Dubrovačke trgovačke banke* u izvanrednim prilikama kriznog razdoblja pronađen je u Arhivu Jugoslavije u Beogradu, u fondu Milana Stojadinovića. Naime, u brojnim pismima Pave Račić, kćeri Nikole Pašića, kumu Milanu Stojadinoviću ona moli za pomoć *Trgovačkoj banci* u Dubrovniku (“Za sada nikako ne rešavaš pitanje Dubrovačke trgovačke banke za koje sam tebe ... toliko molila.”).¹⁸ Pava poručuje: “spasi ovu jedinu čistu srpsku ustanovu.”¹⁹ Stojadinović je intervenirao vezano uz nostrifikaciju obveznica i naplate kupona *Dubrovačke trgovačke banke* kod nadležnog Ministarskog savjeta i Ministarstva financija Kraljevine Jugoslavije.²⁰

Dubrovačka vjeresijska banka

Hrvatska vjeresijska banka u Dubrovniku ili *Banca Croata di Credito in Ragusa* osnovana je 1902. Banka je okupljala poduzetnike bliske obitelji Čingrija. Osnovna glavnica *Hrvatske vjeresijske banke* u Dubrovniku iznosila je 500.000 kruna.²¹ Članovi Upravnog vijeća bili su: Ivo Mitrović, Melko Čingrija, Frano Arnold, Luka Angeli i Milivoj Crnadak, ravnatelj *Prve hrvatske štedionice* iz Zagreba. Drugi dioničar *Hrvatske vjeresijske banke* u Dubrovniku bio je Federiko Glavić s 20 kupljenih dionica.

Veliku potporu banci u Dubrovniku dala je *Prva hrvatska štedionica* iz Zagreba koju je vodio Milivoj Crnadak, član Upravnog vijeća. Tijekom prve poslovne godine *Hrvatska vjeresijska banka* u Dubrovniku otvorila je podružnice u Šibeniku i Zadru, a do početka Prvoga svjetskog rata otvorena je i podružnica u Splitu. *Hrvatska vjeresijska banka* pomagala je osnivanju i poslovanju seoskih blagajni, odnosno zadruga za štednju i zajmove, a financirala je poslovanje *Prvog dalmatinskog trgovačkog društva* u Dubrovniku, Tvornice sardina *Mardešić*

¹⁷ XXIX. Poslovni izvještaj za godinu 1930. Dubrovnik: Dubrovačka trgovačka banka, 1931. b.o.s.

¹⁸ Po Pavinu mišljenju, Tomo Barać je zaista iskren prijatelj i ispravan čovjek. MS, kut. 64, br. 385. Pismo Pave Račić 64-439. 26.XII. s. a (AJBG).

¹⁹ MS, kut. 64, br. 385. Pismo Pave Račić 64-406. 30.XI.1937 (AJBG).

²⁰ MS, kut. 64, br. 385. Prijepis pisma 64-417. Beograd, 28.XII.1937; Pismo Pave Račić 64-415 (AJBG).

²¹ *Pravilnik Hrvatske vjeresijske banke u Dubrovniku*. Dubrovnik: Hrvatska vjeresijska banka, 1902. b.o.s.

i dr.²² Razlog iznimno uspješnom djelovanju (osnovni kapital banke do 1914. godine prešao je 1 mil. kruna) ležao je u suradnji s novčarskim zavodima s češkim kapitalom u pozadini. Rušeći granice nametnute dualističkom podjelom Habsburške Monarhije, češki je kapital povezo novčarske zavode iz sjeverne Hrvatske sa zavodima na dalmatinskom i istarskom prostoru. U toj su fuziji uglavnom posredovale *Kreditna banka* u Ljubljani i *Jadranska banka* u Trstu.

U slučaju *Hrvatske vjeresijske banke* u Dubrovniku, riječ je o fuziji *Jadranske banke* u Trstu i njenih podružnica u Opatiji i u Ljubljani. Spajanje banaka završeno je 1912. godine, nakon čega je *Hrvatska vjeresijska banka* promijenila naziv i postala podružnicom *Jadranske banke* u Dubrovniku. Također, suradnja s češkim kapitalom stavila je u prvi plan lokalne suradnike, koji su postali istaknuti političari i poduzetnici. U *Hrvatskoj vjeresijskoj banci* u Dubrovniku istaknula se obitelj Čingrija (Melko Čingrija bio je član Upravnog odbora *Narodne banke Kraljevine Jugoslavije*). Strani češki kapital samo je manjim dijelom bio usmjeren na industrijske investicije. Uglavnom se usmjeravao na trgovačke poduzetnike, što je posrednicima donosilo veliku zaradu.²³

Članovi Upravnog vijeća *Jadranske banke*, podružnice u Dubrovniku, bili su: Melko Čingrija, Ivo De Giulli, Mato Kesovija, Božo Mičić, Baldo Podić i Antun Zaga. Podružnica *Jadranske banke* u Dubrovniku poslovala je u ratnim prilikama i u nekoliko poratnih godina, a koliko je *Jadranska banka* bila prisutna u Dalmaciji potvrđuje podatak da je u 1922. godini najviše pologa (u iznosu do 80 mil. din) u Dalmaciji uplaćeno upravo u podružnicama te banke (tablica 2).²⁴

Dubrovačka podružnica 1924. se osamostalila u *Dubrovačku vjeresijsku banku*. Poslije četiri godine je povisila dotadašnju dioničku glavnica s 1,000.000 na 2,000.000 din. i kao vrhunac uspješnog poslovanja u vlasništvo *Banke* uknjižila *Grand hotel Petka* u Gružu.²⁵ Pritom ne treba zanemariti činjenicu da je radikal

²² *Hrvatska vjeresijska banka u Dubrovniku 1907*. Dubrovnik: Dubrovačka vjeresijska banka u Dubrovniku, 1908. b.o.s.

²³ Na hrvatskim prostorima najprisutniji je kapital praških banaka: *Živnostěnska banka pro Čechy a Moravu i Ustředni banka češských spořitelén*. Igor Karaman, *Hrvatska na pragu modernizacije (1750-1918.)*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2000.

²⁴ *Dalmacija spomen-knjiga izdana o kongresu Udruženja jugoslavenskih inženjera i arhitekta god. 1923*. Split: Udruženje jugoslavenskih inženjera i arhitekta, Sekcija Split, 1923: 377.

²⁵ U iznimno uspješnoj poslovnoj 1928. čisti dobitak iznosio je 121.151 din, što potvrđuje pozitivan trend u poslovanju te banke bez obzira na izvanrednost prilika. *Poslovno izvješće i zaključni računi za godinu 1928*. Dubrovnik: Dubrovačka vjeresijska banka u Dubrovniku, 1929. b.o.s. i *Poslovni izvještaj za godinu 1930*. Dubrovnik: Dubrovačka vjeresijska banka u Dubrovniku, 1931. b.o.s.

Tablica 2. Novčarski zavodi Dalmacije u 1922.

Novčarski zavod	Sjedište	Glavnica (u dinarima)	Rezerve (u dinarima).	Ulozi (u dinarima)	Čista dobit u 1922. (u dinarima)
<i>Banca Dalmata di Sconto</i>	Zadar	-	-	-	-
<i>Beogradske ujedinjene banke</i>	Beograd	20,000.000.-	6,995.142.66.-	24,995.383.50.-	2,419.129.-
<i>Bosanska industrijalna i trgovačka banka</i>	Sarajevo	-	-	-	-
<i>Banca Commerciale Triestina</i>	Trst	-	-	-	-
<i>Hrvatska eskomptna banka</i>	Zagreb	75,000.000.-	25,406.861.50.-	51,297.075.56.-	12,212.078.82.-
<i>Jadranska banka</i>	Beograd	60,000.000.-	32,515.000.60.-	309,680.966.95.-	7,855.454.19.-
<i>Ljubljanska kreditna banka</i>	Ljubljana	20,000.000.-	16,893.552.90.-	99,632.404.24.-	4,240.970.79.-
<i>Prva hrvatska štedionica</i>	Zagreb	50,000.000.-	33,441.710.65.-	546,859.378.45.-	12,583.651.52.-
<i>Slavonska banka</i>	Zagreb	37,500.000.-	12,178.003.17.-	127,856.827.24.-	4,296.013.40.-
<i>Srpska banka</i>	Zagreb	40,500.000.-	15,119.975.77.-	116,739.203.63.-	5,827.043.26.-
<i>Zadružna gospodarska banka</i>	Ljubljana	-	-	-	-

Izvor: *Dalmacija spomen-knjiga izdana o kongresu Udruženja jugoslavenskih inženjera i arhitekta god. 1923*. Split: Udruženje jugoslavenskih inženjera i arhitekta, Sekcija Split, 1923: 378.

Napomena: Josip Beroš nije uspio prikupiti podatke za *Banca Dalmata di Sconto*, *Bosansku industrijalnu i trgovačku banku*, *Banca Commerciala Triestina* i *Zadružnu gospodarsku banku*.

i predsjednik Turističkog saveza u Dubrovniku, Melko Čingrija, bio član uprave *Dubrovačke parobrodarske plovidbe*.²⁶ Stoga, *Dubrovačka parobrodarska plovidba* nije samo utjecala na dubrovački Savez, a time i na turističku djelatnost međuratnog razdoblja, već je preko *Dubrovačke vjeresijske* i *Dubrovačke trgovačke banke* ulaganje usmjeravala na prosperitetnu uslužnu djelatnost u razvoju - turizam.

Pomorska banka u Gružu

Pomorska banka u Gružu d.o.j, uz iznos glavnice od 500.000 kruna, osnovana je 1919. U pravilima *Pomorske banke* u Gružu planirano je kreditno poslovanje i potpora pomorstva, trgovine na veliko i malo, obrta, industrije i, u okvirima mogućnosti, poljoprivrede. Također, planirano je bavljenje trgovinom i prometom nekretninama.²⁷ Iako je poslovna studija *Pomorske banke* u Gružu imala dobru osnovu, njena je provedba odmah po osnutku zapala u teškoće. Naime, sastav dioničara *Pomorske banke* u Gružu bio je u potpunosti drukčiji od sastava dioničara *Dubrovačke trgovačke* i *vjeresijske banke*, jer su u njoj većinu činili trgovci, obrtnici i posjednici. U potpunosti su izostala zvučna imena brodarskih poduzetnika poput Federika Glavića, pa *Pomorska banka* pri samom osnutku nije privukla onaj bitni dio gospodarstva Dubrovnika - pomorski kapital.

Za razliku od *Dubrovačke trgovačke* i *Dubrovačke vjeresijske banke*, koje je podržavao pomorski i strani kapital, *Pomorsku banku* u Gružu u potpunosti je zaobišao. Zato su dubrovački brodari, uglavnom okupljeni u dioničkom društvu *Dubrovačka parobrodarska plovidba*, poslovali s *Dubrovačkom trgovačkom bankom*, dok je *Slobodna plovidba Ivo Račić* imala sjedišta u Trstu, kasnije u Splitu, i poslovala s tamošnjim novčarskim zavodima. Kako ni *Jugoslavensko-amerikanska plovidba* nije imala sjedište u Dubrovniku već u Splitu, *Pomorska banka* u Gružu, osim u nazivu, nije imala nikakvo drugo pomorsko obilježje.

Uz tako lošu poslovnu perspektivu i nesklone gospodarske prilike, dosta je nepravilnosti počinjeno i u poslovanju banke. Da opstane, *Pomorska je banka* započela suradnju s talijanskom tvrtkom *Banca Dalmata di sconto* u Zadru 1924. i većinu dionica prodala talijanskim državljanima iz Zadra, Trsta i Barija. Ulazak stranog kapitala stvorio je većinski dio, što je pridonijelo jakom stranome

---

²⁶ Melko Čingrija je, uz Božu Banca, B. Durbešića i Wolf-Vukovića, činio delegaciju pomorskih stručnjaka u pregovorima oko razdiobe austrougarske flote. *Jadranska straža* 12 (1934): 514.

²⁷ *Pravila Pomorske banke d. d. u Gružu*. Dubrovnik: *Pomorska banka d. d.*, 1919.

utjecaju u poslovnoj politici *Pomorske banke* u Gružu, a to je izazvalo veliko nezadovoljstvo u dubrovačkim poslovnim krugovima. Direktor banke bio je Alessandro Bressan, a predsjednik Upravnog odbora Ljubomir Talpo iz Zadra, pa su većinu u Upravi *Pomorske banke* činili talijanski državljani.²⁸

Sjedište *Pomorske banke* iz Gruža je premješteno u Dubrovnik, bliže središtu trgovačke djelatnosti.²⁹ Krizna 1930. pogodila je sve novčarske zavode u Dubrovniku, ali najviše *Pomorsku banku*, koja nije poslovala s dubrovačkim brodarima. Taj nepremostivi nedostatak u poslovanju *Pomorske banke* potvrđuje razlika u dobiti: dok *Dubrovačka trgovačka banka* i *Dubrovačka vjeresijska banka* bilježe čiste dobitke u iznosima od 658.279 i 152.809 dinara, čisti dobitak *Pomorske banke* u Dubrovniku u 1930. iznosio je tek 41.603 din.³⁰ Loše poslovanje primoralo je dioničare *Pomorske banke* u Dubrovniku da u svibnju 1932. donesu odluku o njenu zatvaranju, što je učinjeno brisanjem iz trgovačkih registara 1937. Razlog neuspjeha *Pomorske banke* slaba je povezanost s kapitalom iz područja uslužnih djelatnosti, koje su bile osnova gospodarskog napretka dubrovačkog i bokokotorskog kotara u međuratnom razdoblju.

Srpska centralna banka za Primorje, Bokeška banka Kotor i Dalmatinska banka Cavtat

Početak prošlog stoljeća radile su pučke štedionice u svrhu promicanja štedljivosti, radišnosti i potpore svojim članovima. Seosko stanovništvo bilo je teško pogođeno zaostalim kolonatskim sustavom, općom neimaštinom i nespremnosti da se uključe u robno-novčane tijekomove, pa je u predratnom razdoblju organiziran čitav niz seoskih blagajni. Jedna takva, *Srpska kreditna zadruga* iz Herceg Novog osnovala je 1921. godine *Hercegovsku banku d.d.*³¹ Prema visini uloga u 1922. godini (tablica 1), *Hercegovska banka* je šesti novčarski zavod

²⁸ TOKD, 1925, kut. 1925-2076. Upis u registru firma 33/21 Reg. B I.26 Okružnog suda u Dubrovniku - Odjel prvi. Dubrovnik, 10.V.1925 (DAD).

²⁹ Čista dobit iznosila je 20.814 din. u 1926, a 26.197 din. dvije godine kasnije. *Izveštaj i bilanca za poslovnu godinu 1926*. Dubrovnik: *Pomorska banka d.d.* Sjedište Dubrovnik II, 1927. i *Izveštaj i bilanca za poslovnu godinu 1928*. Dubrovnik: *Pomorska banka d.d.* Sjedište Dubrovnik, 1929. b.o.s.

³⁰ XXIX. *Poslovni izvještaj za godinu 1930... b.o.s.*; *Poslovni izvještaj za godinu 1930... b.o.s.* i *Izveštaj i bilanca za poslovnu godinu 1930*. Dubrovnik: *Pomorska banka d.d.* Sjedište Dubrovnik, 1931. b.o.s.

³¹ TOKD, 1922, kut. 717-1353. Dostavnica i prepis zapisnika konstitutivne skupštine Hercegovske banke d.d. u Herceg Novom Pokrajinske uprave za Dalmaciju odijeljene trgovine i industrije. Br. 2919/22. Split, 20.IV.1922 (DAD).

u Dalmaciji. Gotovo istovremeno je *Srpska bokeška štedionica* u Kotoru prerasla u *Bokešku banku*.³² Obje banke osnovane su kapitalom *Srpske centralne banke* za Primorje u Dubrovniku, čija je poslovna strategija, kao i prilagodljivost tržišnim uvjetima bila izuzetna.

U kratkom razdoblju nakon Prvoga svjetskog rata, *Srpska centralna banka* za Primorje u Dubrovniku je imala udjel u vlasništvu *Dubrovačke parobrodске plovidbe*, splitskog brodogradilišta *Jug i Brodarskog sindikata* Kraljevine SHS.³³ Osim *Grand hotela Lapad*, *Srpska centralna banka* je, kupovinom polovine udjela u vlasništvu elitnog *Grand hotela Imperijal* od *Jadranske banke*, zaokružila svoja ulaganja u razvoj turizma u dubrovačkom kotaru. Nadalje, u vlasništvu *Banke* bila su imanja u Rijeci dubrovačkoj koja su opskrbljivala hotele potrebnim proizvodima, kao i *Srpska štamparija* u Dubrovniku. Osim toga, *Banka* je posjedovala filijale u Splitu i Kninu, a daljnjim radom osnovana je *Bokeška banka* u Kotoru, čiji je upravni član, Augustin Minček, bio direktor *Srpske centralne banke*.³⁴

Do spajanja *Srpske centralne banke* za Primorje u Dubrovniku i *Srpske banke* iz Zagreba došlo je do kraja 1922. godine, čime je *Srpska banka d.d.* Zagreb s ukupno četiri poslovnice ojačala uporište u Dalmaciji. Malo je poznata poslovna orijentacija *Banke* na eksploataciju drvnog bogatstva jadranske obale.³⁵ Koncesiju, eksploataciju i trgovinu drvnom građom nastavilo je svojim poslovanjem *Jadransko šumsko d.d.* u Dubrovniku.³⁶ Jedan od dominantnih čimbenika dubrovačkog turizma 1930-tih bila je *Srpska banka d.d.* u Zagrebu, koja je vodila dva vodeća

³² *MTI*, kut. 1307, br. 2291. Molba Srpske bokeške štedionice u Kotoru za osnutkom Bokeške banke u Kotoru. Kotor, 18.VI.1920 (AJBG).

³³ Dionička glavnica banke pri osnutku 1913. godine iznosila je 500.000 kruna. *MTI*, kut. 1288, br. 2272. Izvješće Srpske centralne banke za Primorje d.s.o.j. Dubrovnik, 21.I.1919 (AJBG).

³⁴ Ostali članovi Uprave bili su: Vuko Vuletić, predsjednik *Crnogorske banke* na Cetinju, Božo Milinović, upravitelj *Srpske bokeške štedionice*, Lazar Doklešić, upravitelj *Srpske kreditne zadruge* u Herceg Novom, te trgovci i posjednici iz Kotora. Dionička glavnica *Bokeške banke d.d.* iznosila je 1.000.000 dinara, a za predsjednika Uprave izabran je Filip Lazarević, liječnik iz Kotora. *Pravila Bokeške banke*. Kotor: Bokeška banka d. d., 1922. b.o.s.

³⁵ Primjerice, *Srpska banka d.d.* 1924. je imala u zakupu 7.000 m³ kompleksa borove šume na području općine Trpanj. *TOKD*, br. 2175-2744, kut. 1924. Izvješće Srpske banke d.d. u Gružu - Odio drva Gruž. Gruž, 24.XII.1924 (DAD).

³⁶ Uz *Jugoslavensku udruženu banku d.d.* u Zagrebu i bankara Victora E. Freemana iz Londona, *Srpska banka d.d.* u Zagrebu bila je glavni utemeljitelj društva čija je osnovna društvena glavnica iznosila 10.000.000 din. *MTI*, kut. 1288, br. 2272. Pravila Jadranskog šumskog d.d. u Dubrovniku (AJBG). Primjerice, društvena parna pilana u Risnu imala je deset stalnih zaposlenika, a broj radnika kretao se do 300 ljudi. Dva stručna djelatnika bila su njemačke narodnosti. Godišnji kapacitet iznosio je 30.000 m³ bukove oblovine. *TOK*, br. 1535-2000, kut. 1930. Izvješće Jadransko šumsko d.d. u Dubrovniku. Risan, 5.III.1930 (DAD).

dubrovačka hotela: *Grand hotel Imperial* i *Grand hotel Lapad*. Nadalje, ne manje važno, *Srpska banka d.d.* Zagreb bila je vodeći dioničar *Jugoslavenskog Lloyda*.³⁷

Bokeška banka d.d. (glavnicom od 1,000.000 din.) osnovana je u Kotoru i potpuno drugačije usmjerila svoju poslovnu politiku.³⁸ Kako je bila od lokalnog značaja, preko *Bokeške plovidbe* i manjih brodarskih društava orijentirala se na ulaganja u pomorstvo i industriju. Time je postala izuzetno ranjiva u razdoblju velike svjetske krize, pa je već 1930, zbog nelikvidnosti i masovnog podizanja uštedevina, teško poslovala. Zbog izvanrednih privrednih prilika nije bila u mogućnosti naplatiti svoja potraživanja.³⁹ Uprava banke nije bila prilagodljiva u poslovanju niti je, nakon smrti Krasomila Jovovića, pronašla kompetentnu osobu za direktora. Osim toga, pojedini članovi Nadzornog i Upravnog odbora *Banke* dugovali su iznose veće od 100.000 din.⁴⁰

Dolaskom Milana Vukotića na dužnost komesara *Bokeške banke* u potpunosti su sprovedeni zahtjevi *Narodne banke Kraljevine Jugoslavije*, filijale Cetinje, čime je propadanje banke ubrzano. Ogorčeni Vukotić bio je potpuno svjestan da centrala *Narodne banke Jugoslavije* "potpisujući svojim glavatim klijentima, špekulantima i propalicama na desetine miliona, razbacujući ih kao konfete na opskurnim kotiljonima, dotukla je u tu svrhu sijaset naših velikih i malih ustanova i privrednika i stvorila eto i sebi i svojim klijentima jedno bijedno i bezizlazno stanje."⁴¹ Osnovano je Udruženje ulagača *Bokeške banke* u Kotoru koje je, oštro se protiveći ukinuću banke, uzaludno pokušavalo spasiti ulog u iznosu od 12,500.000 din.⁴² Riječ je uglavnom o krvavo zarađenom iseljeničkome novcu, što potvrđuje primjer Marije ud. Mihović.

³⁷ *Izveštaj i zaključni računi za poslovnu godinu 1929*. Split: Jugoslavenski Lloyd a.d. prije Atlantska plovidba Ivo Račić a.d. i Jugoslovensko-amerikanska plovidba a.d., 1930. b.o.s.

³⁸ *MTI*, kut. 1307, br. 2291. Isprava odobrenja Pokrajinske vlade za Dalmaciju Odjeljenje trgovine i industrije br. 1778. za osnivanje dioničkog društva *Bokeška banka*. Split, 16.X.1920 (AJBG).

³⁹ Čista dobit iznosila je 119.138,61 din. u 1930. *Izveštaj i zaključni računi o radu u jedanaestoj poslovnoj godini 1931*. Kotor: *Bokeška banka d.d.* u Kotoru, 1932. b.o.s.

⁴⁰ Primjerice, kreditirani su: Miho Fažo (326.000 din.), Anton Fažo (245.000 din.), *Bokeška plovidba* (1,577.000 din.), *Račica* (131.000) i *Ciglana* u Krtolama (400.000 din.). Članovi Odbora, koji su ujedno i dužnici, bili su: Vuko Vuletić (122.445 din.), Veljko Sekulović (769.140 din.), Svetozar Kovačić (152.640) i kapetan Luka Milošević (2,773.403 din.). *MTI*, kut. 1307, br. 2291. Izvješće upravnika filijale *Narodne banke Kraljevine Jugoslavije* na Cetinju br. 2737. Cetinje, 28.V.1932 (AJBG).

⁴¹ U pismu stoji da je 14 milijuna dinara krvavih uštedevina upropašteno da bi *Bokeška banka* doprinijela otpisu duga jednoga Mejića. *MTI*, kut. 1307, br. 2291. Pismo komesara *Bokeške banke* Vukotića Narodnoj banci *Jugoslavije* filijali Cetinje. Kotor, 23.IX.1934 (AJBG).

⁴² Uzalud je Petar Daković, predsjednik Udruženja ulagača *Bokeške banke*, pokušavao iznaći način da očuva uštedevinu bokokotorskoga stanovništva od sigurne propasti. *MTI*, kut. 1307, br. 2291. Memorandum Udruženja ulagača *Bokeške banke* u Kotoru br. II/1935. Kotor, 2.VI.1935 (AJBG).

Osamdesetogodišnju staricu Mariju Mihović napustio je jedini sin koji je prehranjivao obitelj (majku, troje djece i suprugu). Sav krvavo zarađen novac (39.000 din) koji je donio iz Amerike, poput ostalih prijatelja, uložio je u *Bokešku banku* u Kotoru. Uprava *Bokeške banke* Mariji Mihović je isplatila samo 500 din. za troškove sinovljeva pokopa, uz obrazloženje da novca nema.⁴³ Brojne molbe nezadovoljnih stanovnika Boke kotorske nikada nisu odobrene i danas se nalaze u fondu Ministarstva trgovine i industrije u Arhivu Jugoslavije u Beogradu. To su tragična svjedočanstva malih ljudi koji su ostali bez sredstava za život. Uglavnom je riječ o povratnicima iz Amerike koji su ušteđevinu zaradili mukotrpnim radom. Ministarstvo trgovine i industrije Kraljevine Jugoslavije odobrilo je 1939. *Bokeškoj banci d.d.* u Kotoru izvanstečajnu likvidaciju, uz odgodu isplate starih potraživanja na šest godina.⁴⁴ Takvim raspletom bili su pogođeni oni najranjiviji - mali štediše koji nisu uspjeli vratiti svoje uloge.

Istu su sudbinu dijelili sa štedišama *Dalmatinske banke d.d.*, osnovane u Cavtatu 1921.⁴⁵ Gotovo odmah nakon osnutka *Banke*, počele su glasine o zlouporabi položaja upravitelja češkog podrijetla Čejhona, koji je u zamjenu za dionice, za 400.000 kruna kupio zemljište. Prevareni seljaci tražili su povrat novca koji *Banka* nije imala.⁴⁶ Osnivači nisu bili svjesni nepripremljenosti cijeloga pothvata, a zbog nepovezanosti s glavnim tijekovima kapitala, *Dalmatinska banka d.d.* poslovala je samo nekoliko godina. Međutim, iako je Okružni trgovački sud u Dubrovniku 1921. objavio stečaj nad imovinom *Dalmatinske banke d.d.* u Cavtatu i nad imovinom Rudolfa Čejhona, likvidacija nije provedena, pa je na kraju, odlukom velikog župana dubrovačke oblasti, *Banka* raspuštena 1926. godine.⁴⁷

⁴³ *MTI*, kut. 1307, br. 2291. Pismo Marije ud. Mihović. Stoliv Gornji, 4.II.1937 (AJBG).

⁴⁴ *Bokeška banka d.d.* nije isplatila stara potraživanja, ali je zato revno zaplijenila imanja dužnika obitelji Fažo, braće Petričević i Pave Peručića. *MTI*, kut. 1307, br. 2291. Izvješće Milana Vukotića. Kotor, 3.I.1939; Rješenje ministra trgovine i industrije br. 3880/K. Beograd, 14.II.1939 (AJBG).

⁴⁵ *Banka* je osnovana s glavnicom u iznosu od 4,000.000 kruna. Članovi Osnivačkog odbora bili su: Rudolf Čejhon, Antun Barić, *Prva primorska fabrika za kožu i obuću d.d.*, Valderik Kalačić, Antun Bratić, Luka Kalačić, Antun Mustahinčić, Antun Ossian, te *Epidaurus* i *Dubrovačko hotelsko i kupališno. TOKD*, 1921, kut. 1-686. Isprava odobrenja pokrajinske vlade za Dalmaciju. Odjeljenja trgovine i industrije. Br. 501. Split, 12.II.1921 (DAD).

⁴⁶ *MTI*, kut. 1276, br. 2260. Dopis pokrajinskog namjesnika Grisogona za Dalmaciju. Odjeljenje trgovine i industrije br. 3928/21. Split, 12.IX.1921 (AJBG).

⁴⁷ *MTI*, kut. 1276, br. 2260. Dopis pokrajinskog namjesnika Grisogona za Dalmaciju. Odjeljenje trgovine i industrije br. 4598/21. Split, 7.X.1921; Izvješće velikog župana dubrovačke oblasti br. 13.024/26. Dubrovnik, 7.VIII.1926 (AJBG).

Osnivanje *Srpske kreditne banke a.d.* odobrio je 1921. godine Mehmed Spaho, ministar trgovine i industrije Kraljevine SHS 1921.⁴⁸ Ali osnivači *Srpske kreditne banke a.d.* u Zelenici: Nikola Berberović, Marko Gjičević, pop Savo Nakićenović i Marko Rapovac tražili su i ishodili jednogodišnju odgodu za osnivanje banke jer nisu stekli sve potrebne uvjete. Navedeni razlog odgode bila je nemogućnost pronalaženja odgovarajućeg poslovnog prostora.⁴⁹

Osim lokalnih banaka, u međuratnom razdoblju otvarane su i poslovnice banaka iz Zagreba, Beograda i Sarajeva, odnosno, *Prve hrvatske štedionice*, *Hrvatske eskomptne banke*, *Slavenske banke*, *Srpske prometne banke* iz Sarajeva, a dugo iščekivano otvorenje podružnice *Narodne banke Jugoslavije* u Dubrovniku dogodilo se 1936. Novootvorenoj podružnici gravitiralo je veliko područje kotareva Dubrovnik, Ljubinja, Trebinje, Bileća, Gacko, Korčula, Kotor, Nikšić.⁵⁰

Zaključak

Bankarsko poslovanje manjih privatnih banaka je složeno i manjim dijelom počiva na poslovanju s građanstvom. Banke koje su mudro ulagale i svoje poslovanje orijentirale na prosperitetne uslužne djelatnosti u dubrovačkom i bokokotorskom kotaru, poput *Dubrovačke trgovačke banke* u *Dubrovačku parobrodarsku plovidbu*, u kriznim su vremenima imale veće šanse za opstanak. Ipak, u uvjetima izrazito centralističke bankarske politike Kraljevine Jugoslavije, pripomognute ekonomskom krizom svjetskih razmjera (koju je beogradska vlast iskoristila za uništenje privatnog bankarstva u Hrvatskoj), svakako je iznad svega bila presudna blagonaklonost financijske elite. Glavna osoba i tvorac centraliziranog državnog bankarskog sustava, Milan Stojadinović tri je puta bio ministar financija (1922-1924; 1924-1926; 1934-1935) i predsjednik vlade Kraljevine Jugoslavije (1935-1939). *Dubrovačka trgovačka banka* uspješno je poslovala upravo zahvaljujući njegovoj

⁴⁸ *MTI*, kut. 1491, br. 2475, 65-1491-2475. Odobrenje ministra trgovine i industrije osnutka *Srpske kreditne banke a.d.* u Zelenici. Beograd, 4.VIII.1921 (AJBG). Osnovna glavnica Društva iznosila je 1,000.000 din. *Pravila Srpske kreditne banke a.d. u Zelenici*. Zelenika: Srpska kreditna banka a.d., 1921. b.o.s.

⁴⁹ Članovi osnivačkog odbora *Srpske kreditne banke d. d. Zelenika* procijenjeni su kao uzorit ljudi. *MTI*, kut. 1491, br. 2475, 65-1491-2475. Dopis potpredsjednika Pokrajinske vlade za Dalmaciju Odjeljenje trgovine i industrije br. 2843/21. Split, 18.VII.1921; Odobrenje ministra trgovine i industrije za produljenje roka osnutka *Srpske kreditne banke a.d.* u Zelenici do 4. kolovoza 1923. Beograd, 17.VII.1923 (AJBG).

⁵⁰ *TOKD*, 1936, kut. 1001-1592. Rasprava o opsegu djelovanja filijale *Narodne banke* u Dubrovniku br. 1182/36. Dubrovnik, 10.IV.1936 (DAD).

naklonosti iz samog središta moći. Sličnu poslovnu strategiju (orijentiranost na pomorstvo, trgovinu i turizam) razvila je i *Dubrovačka vjeresijska banka* pod utjecajem i zaštitom Melka Čingrije, člana uprave i v.d. guvernera *Narodne banke Kraljevine Jugoslavije* (1934-1935).

Male lokalne banke, poput *Pomorske banke* u Gružu, *Bokeške* u Kotoru ili *Dalmatinske* u Cavtatu, nisu bile dovoljno povezane s kretanjima kapitala u uslužnom sektoru i nisu uživale naklonost političke i gospodarske elite, bile su prepuštene sudbini hrvatskog privatnog bankarstva. Ipak, najteža sudbina zadesila je male ulagače, koji su u neizvjesnosti i gotovo nemogućim uvjetima opstanka u razdoblju krize, ostali bez svojih životnih ušteđevina. Arhiv Jugoslavije prepun je tragičnih ispovijesti tih nesretnika.

Da se sruši ekspanzivna moć financijskoga kapitala u Hrvatskoj uloženi su iznimni naponi, posebice u razdoblju nakon imenovanja Milana Stojadinovića ministrom financija. Stabiliziranjem dinara i ustrajnim jačanjem središnjeg državnog bankarstva, odnosno Narodne banke Jugoslavije i beogradskih privilegiranih banaka, sustavno su slabljeni hrvatski novčarski zavodi. Većina privatnih banaka nije prebrodila razdoblje velike ekonomske krize, prvenstveno zbog nepovoljnih prilika u državi. Zakonom o novcu (1931), vlada Kraljevine Jugoslavije dodatno je ojačala državno bankarstvo. Likvidnost i konačni slom hrvatskog financijskog kapitala pokazuju u kakvim je prilikama postignut uspjeh pojedinih dubrovačkih banaka. *Dubrovačka trgovačka* i *Dubrovačka vjeresijska banka* uspješno su poslovale upravo u razdoblju kad je *Praštediona* doživjela slom.

Zaobilazeći industriju, ove dvije uspješne dubrovačke banke orijentirale su se na uslužne djelatnosti, što je imalo dvojak učinak. Prvo, privatni bankarski kapital, u kojem je Hrvatska bila vodeća, u kriznom je razdoblju slomljen propašću industrije u koju je ulagan. Tek su tada prevagnule srpske financijske institucije koje su imale privilegirani položaj. Stoga se taj naizgled preskočen industrijski razvoj u dubrovačkom i korčulanskom kotaru u razdoblju krize pretvorio u veliku prednost. Investiranje u industriju, što je bila okosnica poslovanja Prve hrvatske štedionice u Zagrebu, u promjenjivim se vremenima pokazalo kao potpuni promašaj. Izostanak državne potpore, a posebice izostanak ulaska svježeg financijskog kapitala iz grupacija bliskih vladajućim beogradskim krugovima, kao i mali priljev inozemnog novca, pokazali su se pogubnima za privatno bankarstvo Hrvatske.

Takav rasplet događaja imao je kobne posljedice za hrvatsko gospodarstvo, jer je slomom privatnih banaka Hrvatska izgubila i svoje glavne izvore financiranja. Državne i druge privilegirane banke, koje su dominirale do kraja postojanja Kraljevine Jugoslavije, nisu bile sklone velikim ulaganjima u hrvatsko gospodarstvo.

THE HISTORY OF BANKING IN THE DISTRICT OF DUBROVNIK AND BOKA KOTORSKA BETWEEN THE TWO WORLD WARS (1918 - 1941)

MARIJA BENIĆ-PENAVA

Summary

Based on archival sources and relevant literature, the article examines the development of banking in the district of Dubrovnik and Boka Kotorska within the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, i.e., the Kingdom of Yugoslavia in the period between the two World Wars, with an aim to elucidate the unusually successful activity of the Dubrovnik banks during the great world crisis and the stagnation of the Croatian banking in general. The reasons should be sought in the prudent business policy and profitable investments of the Dubrovnik Commercial Bank realized with the support of Milan Stojadinović, Minister of Finances (1922-1924, 1924-1926, 1934-1935) and Prime Minister of the Kingdom of Yugoslavia (1935-1939). Maritime commerce and tourism as well as the development of these areas as elite resorts encouraged the growth of savings in banks and financial institutions of the kind, thus creating an additional impetus for diversified economic development. The fact that industry was underdeveloped in the south proved a considerable advantage in the period of crisis, when the dominant private banking capital in Croatia experienced severe losses with the halt of the industry investments. State and other privileged banks took the leading position, having competition in merely a few banking institutions, such as *Dubrovačka trgovačka banka* (Dubrovnik Commercial Bank) and *Dubrovačka vjeresijska banka* (Dubrovnik Credit Bank).

